

3 Обстеження морфологічної системи мовлення:

- тактильний гнозис;
- схема тіла;
- уявлення про час;
- зоровий гнозис;
- конструювання;
- словоутворення;
- словозміна;
- симультанний зоровий гнозис;
- просторове відношення об'єктів;
- просторові відношення між об'єктами;

4 Обстеження синтаксичного коду мови:

- мовленнєві автоматизми;
- глибинне синтаксичне структурування;
- поверхове синтаксичне структурування;

Дослідження проводиться на матеріалі української мови. За результатами виконання кожної проби вказується область переважаючого паталогічного функціонування. Ступінь вираженості виявлених розладів оцінюється за традиційно чотирьох бальній шкалі де норма (0), легка ступінь порушень (1), середня (2), груба (3).

Результати нашого експериментального дослідження знаходяться в роботі і будуть висвітлені в магістерській роботі та науковій статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ахутина Т.В. Нейролингвистический анализ динамической афазии. М., 1975г.
2. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: Транзит – книга 2005. – с. 27 – 85.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. М, 1934.
4. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М., 1960г.
5. Лурия А.Р. Язык и сознание. / под. ред. Е.Д.Хомской. – М: изд – во Моск. Уни – та 1979г. – 320с. с. 292 – 306.

УДК- 376.016:37.015.31-053.4

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ КУРСУ «СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ»

Шульженко Д.І.

кандидат педагогічних наук, професор
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті розкриваються питання інноваційного підходу до розробки курсу «Спеціальні методики дошкільного виховання» та удосконалення підготовки фахівців зі спеціальної дошкільної освіти.

В статье представлены материалы, которые раскрывают инновации курса «Специальные методики дошкольного воспитания», примененные в результате разработки новых программ для умственно отсталых, аутичных и детей с задержкой психического развития. Поднимаются вопросы усовершенствования подготовки студентов – будущих специалистов специального дошкольного образования.

The article talks about the innovational approach to the development of a course “Special methods of preschool education and better preparation of specialists of special”

Ключові слова: інноваційні підходи, спеціальні методики дошкільного виховання, розумово відсталі, аутичні діти, фахівці зі спеціальної дошкільної освіти.

Ключевые слова: инновационные подходы, специальные методики дошкольного воспитания, умственно отсталые, аутичные дети, специалисты по дошкольному воспитанию и образованию.

Key words: innovation approach, special methods of preschool preparation mentally challenged, autistic students, special preschool education specialists

Проблема підготовки фахівців для роботи з розумово відсталими та аутичними дітьми, що піднімалася в наших попередніх публікаціях, ґрунтується на припущенні того, що з появою кожної нової нозології дітей, яка за своїм клініко-діагностико-психологічними ознаками суттєво відрізняється від інших нозологій але потребує нової парадигми змісту освіти, забезпечується достатнім рівнем якості знань, вмінь та навичок випускників, підготовка яких здійснюється в напрямках корекційна (психопедагогіка) та логопедія, за умов переходу на модульну систему освіти [7,8].

Міністерством освіти, молоді та спорту ініційована розробка нових програм з дошкільної освіти для дітей з порушеннями у розвитку всіх нозологій Базовою програмою для створення нових освітньо-дошкільних проєктів є програма «Я у Світі» [2].

Найбільший спектр проблем представляють освітні питання, у випадку коли навчальний заклад і спосіб навчання недоступні або викликають труднощі у дітей. До цього можна віднести відсутність інклюзивної та інтегративної форм навчання у масових школах, і особливо, в спеціальних школах для дітей з порушенням інтелекту та мовленнєвими розладами. Непідготовленість не тільки вчителів масової, а й спеціальної шкіл, надавати адекватні освітні послуги розумово відсталим, аутичним дітям та дітям із затримкою психічного розвитку призвело до того, що 50% цих дітей здобувають освіту в домашніх умовах. Очевидно якість цієї освіти пов'язана з якістю життя осіб, які страждають на аутизм, яка знаходиться на достатньо низькому рівні.

Основою для створення нової парадигми модулю стали результати проведених бесід, опитування та анкетування студентів денної та заочної форми навчання у кількості 502-х осіб. Після прослуховування цих курсів перед державними іспитами ми запропонували інноваційний модульний підхід їх вивчення. Відповідно до запропонованої схеми зміст був розбитий на модулі, які за оцінкою студентів за змістом та технологією навчання сприяли значно ефективнішому процесу уточнення та закріплення знань, які відображають державні іспити інтегрують знання, вміння та навички з системи понять та категорій, напрямків корекційної допомоги, особливостей психічного розвитку дітей з особливими потребами, діагностики та прогнозу їх подальшого соціального життя, ми включили ці компоненти до модульного курсу. Внаслідок такої побудови модулю всі опитані студенти відзначили, що матеріал таким чином засвоюється легше, цікавіше, конкретніше та точніше. Так за кожним модулем студенти писали або реферат, або готували дискусію, або розробляли ділову гру, при цьому фіксуючи недоліки та "білі плями" своїх знань, вмінь та навичок.

В.М.Синьовим, С.П.Мироновою визначено [3; 4; 5;], що ґрунтовна і досить багатоаспектна медико-біологічна компетентність корекційного педагога і спеціального психолога допомагає (як правило, у співдружності з колегами-медиками) якісно вирішувати такі питання:

- з'ясування співвідношення біологічних і соціальних факторів у виникненні та розвитку інтелектуальної або сенсорної неповноцінності особи, визначення конкретних соціальних ситуацій, типових для процесу її абілітації;

- встановлення диференційованого (тобто такого, що відрізняє одну категорію дизонтогенезу від іншої, з'ясовує ступінь та стійкість порушення розвитку діагнозу), на цій основі – прогнозу розвитку і соціалізації розумово відсталого людини;

- аналіз структури дефекту для визначення його первинних, вторинних і та ін. ознак, взаємодії пізнавальних, емоційних, волевих психічних процесів;

- складання індивідуальних програм корекційно-реабілітаційної роботи у поєднанні (при потребі) педагогічних, психологічних, логопедичних, медичних, лікувально-фізичних впливів на дитину;

- забезпечення у освітньо-реабілітаційних установах охоронно-педагогічного режиму з урахуванням особливостей фізичного і нервово-психічного здоров'я людей з вадами розвитку;

- побудова різних форм педагогічної роботи (урок, виховний захід, підготовка домашніх завдань, додаткові завдання, індивідуальні корекційні заняття та ін.) з урахуванням особливостей і динаміки розумової та фізичної працездатності осіб з вадами розвитку;

- прогнозування виникнення утруднень у навчально-пізнавальній діяльності та поведінці дитини, зокрема як псевдо-компенсаторних утворень, забезпечення превентивного характеру освітньо-корекційного процесу;

- максимальне спрямування дій корекційно-виховних впливів на формування компенсаторних механізмів психічної діяльності, знаходження так званих «обхідних» шляхів корекції розвитку дитини;

- врахування у педагогічному процесі можливої наявності локальних порушень центральної нервової системи, які унеможливають або суттєво утруднюють оволодіння людиною певними компонентами освітньої програми (математикою – при акалькулії, читанням, письмом – при алексії, аграфії тощо) або нормами соціальної поведінки (наприклад, специфічні порушення в особистісному розвитку при ураженні лобних долей кори

головного мозку
[4, с. 529-530].

Мотивація студентів, майбутніх фахівців до отримання спеціалізації в галузі психокорекційної дошкільної педагогіки

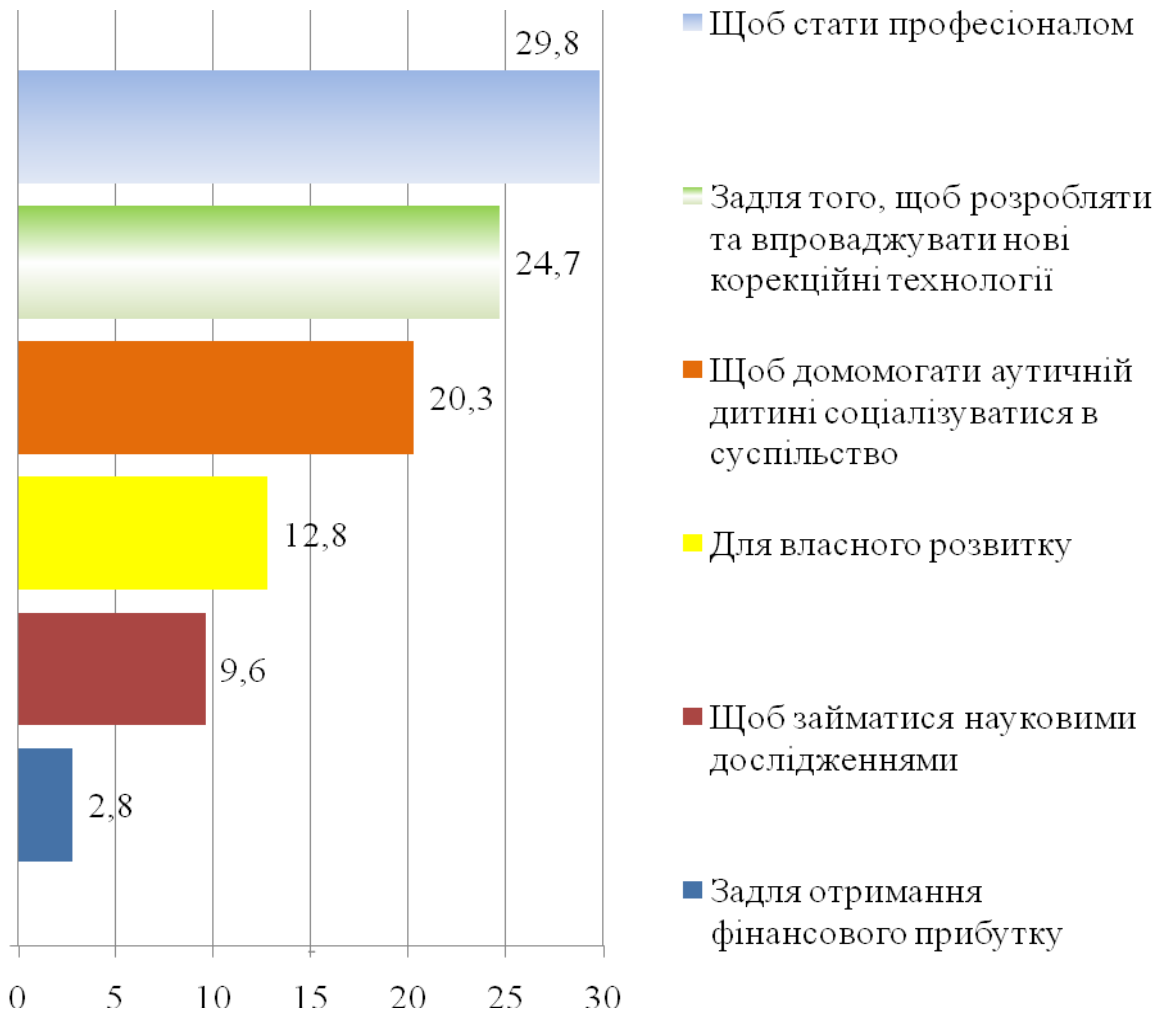

Рисунок 1. Результати дослідження мотивації студентів кафедри корекційної психопедагогіки до корекційно-виховної роботи з розумово відсталими, аутичними дітьми та дітьми з затримкою психічного розвитку у відсотках (%), загальна кількість студентів 502.

Формування готовності до роботи з дітьми дошкільного віку передбачає поетапне оволодіння студентами необхідними знаннями, уміннями, навичками.

На першому етапі експериментальної роботи студенти ознайомлювалися з базовими поняттями проблеми корекції психічної сфери дітей. На другому етапі відбувалося поглиблене вивчення дизонтогенезу, умов виховання, навчання та реабілітації дитини зі психічними порушеннями. На третьому, технологічному етапі, майбутні психологи і корекційні педагоги опанували способи взаємодії з дітьми, продовжуючи вивчати їхні ресурсні (мовленнєві, інтелектуальні, творчі та ін.) можливості. На четвертому етапі самоактуалізації, студенти, працюючи в аудиторії, обмінювались власним діагностичним досвідом, обґрунтовано складали прогностичні карти, ділились враженнями про спілкування з дитиною та її близькими, визначали детермінуючі чинники корекції розумових і аутистичних порушень. Також аналізувались можливі ризики виникнення вторинних порушень у разі хибного тлумачення причин порушень поведінки, інтелекту, мовлення дітей. На п'ятому етапі систематизації професійних знань та умінь студенти набували першого цілісного практичного досвіду корекційної роботи з дитиною, обговорювали його в групі, аналізували труднощі, які виникли у процесі взаємодії з дитиною, та шляхи їх послідовного і комплексного подолання.

Визначивши основні мотиваційні тенденції студентів-дефектологів до роботи з дітьми з психічними порушеннями, зазначимо, що ведучим динамічним мотивом є соціальна і професійна реалізація в роботі з такими дітьми, що передбачає високий рівень готовності до взаємодії з ними (рисунок 1).

Враховуючи особливості дітей з психічними нозологіями, зокрема, нерозуміння комунікативних ситуацій, неадекватність поведінки, тривожність, реактивність, негативізм, занурення та відмову від спілкування з іншими людьми, частина часу лабораторних та практичних занять відводилась на індивідуальне вивчення дитини в знайомому для неї середовищі (родина, дошкільний, шкільний, освітньо-реабілітаційний заклад тощо).

Основними завданнями лабораторно-практичних занять були: удосконалення інтелектуального компоненту готовності студентів; формування мотивації до роботи з аутичними дітьми; аналіз недоліків та досягнень у процесі виконання професійних функцій; реалізація корекційно-технологічних умінь у практиці взаємодії з розумово відсталими, аутичними та дітьми зі затримкою психічного розвитку; модифікація відомих у дефектологічній практиці корекційних прийомів; обґрунтування та визначення нових прийомів корекції розвитку дитини; відпрацювання функціонального репертуару психолога та корекційного педагога; формування супервайзерних та інклюзивних функцій.

Основними завданнями на період проходження психологічної та педагогічної практики (психологічної безперервної, волонтерської, педагогічної в спеціальній школі для дітей з вадами розумового розвитку, в освітньо-реабілітаційних установах, у домашніх умовах) були: встановлення контакту з дитиною; ознайомлення з клінічними матеріалами; проведення бесіди з батьками; уточнення діагнозу з фахівцями; розробка індивідуальних діагностико-прогностичних програм; аналіз продуктів діяльності дитини; визначення стратегій подолання інтелектуальних або аутистичних порушень в умовах виховання дитини; створення нових психологічних умов корекції; визначення етапів і превентивних результатів корекції; консультування батьків і розробка системних рекомендацій.

Український науковець, фахівець з питань підготовки спеціалістів-дефектологів до роботи з розумово відсталими дошкільниками С. П. Миронова зазначає: «Часто вада, яку оточуючі спостерігають візуально, викликає до такої дитини почуття жалю, огиди, презирства. Тому, якщо педагог не готовий любити дитину з вадами психофізичного розвитку, бачити в ній особистість незалежно від зовнішності, ступеня інтелекту, наявності порушень опорно-рухового апарату, він не зможе надати їй адекватну фахову допомогу» [3, с.65].

Окрім того, за нашими даними, спеціаліст з дошкільного виховання повинен систематично підтримувати і допомогати своїм колегам, які працюють з розумово відсталими, аутичними дітьми та дітьми з затримкою психічного розвитку і не завжди можуть контролювати ситуацію. Така професія у світі визначається як супервайзерна, допоміжна професія. Таким чином, професіограмою корекційного-психопедагога та психолога-супервайзера є:

- гнучкість під час переходу від теоретичного матеріалу до практичного використання широкого арсеналу інтервенцій та методів;
- мультиваріантна точка зору – здатність бачити одні й ті самі ситуації під різними кутами;
- наявність робочого плану ситуації, в якій проводиться супервізія;
- здібність транскультурно працювати з людьми різних поглядів, вірувань, враховуючи їхню думку та особистісні традиції;
- не розгубитися в складних психологічних ситуаціях, миттєво відреагувати, спокійно та виважено застосувати прийоми, що заспокоюють та стабілізують психічний стан людини;
- превентивність та швидкість власних реакцій на ту чи іншу ситуацію, що виникла в процесі роботи з дитиною: відмову спеціаліста працювати з аутичною дитиною, агресію по відношенню до неї, нарікання, надлишкове збудження тощо;
- установка працювати в антипереважаючому форматі: адекватно використовувати свої особистісні можливості, професійні здібності та владу;
- компетентність у застосуванні корекційних технологій;
- здібність стримувати тривогу та вміння здійснювати самоконтроль над власними реакціями та почуттями, керувати ними;
- здатність вчитися у досліджуваного в різних ситуаціях;
- чутливість у більш широкому контексті, що підштовхує і корекційний процес, і процес супервізії;
- позитивна налаштованість на ефективність процесу супервізії;
- толерантність, стриманість та гумор.

Наприклад, у результаті нашого дослідження були розроблені та впроваджені разом зі студентами в практику психотерапевтичної (супервізійної) роботи фахівця різні засоби корекції аутистичних розладів у дитини. Найбільш ефективним серед них є застосування літератури, наприклад казок, написаних фахівцем з дошкільного виховання саме для аутичних дітей. Посібник представляє собою конструкцію, яка за формою і змістом розроблена із врахуванням особливостей психомоторних, когнітивних, комунікативних, мовленнєвих дій аутичної дитини і включає такі розділи: «Я», «Радість», «Щастя», «Сум». «Гнів», «Небезпека-безпека», «Добро». Зміст книги побудований за окремими модулями, а теми обрані за властивостями психічної сфери дітей з розумовими

вадами або аутистичним спектром порушень. Діти мають можливість не тільки ознайомитися з поняттям емоції, а й практично вправлятися (малювати, вирізати, наклеювати тощо) з усім матеріалом модулю. Фіксованим і ефективним результатом роботи з корекційною книгою є те, що вона формує поняття про емоції, механізми їх виникнення, обов'язкову свідому диференціацію та спосіб їх використання. Створюючи, разом зі студентами кафедри корекційної психологопедагогіки, книгу «Казки для всіх» спеціально для аутичних дітей та їх батьків у вигляді казок, ми виходили з основного чинника їх особистісних проблем формування афективної сфери. Книга знайшла прихильність серед фахівців, батьків та дітей і стала дієвим науково-практичним засобом для корекції не тільки емоційної, але і інших сфер психічної діяльності дитини.

Важливою тезою пояснив ставлення до індивідуальної неповторюваності ціннісних орієнтирів людини доктор педагогічних наук, академік АПН України В.І. Луговий, обґрунтовуючи те, що не до всіх людей треба застосовувати ключове в педагогіці поняття «компетентність» особливо, якщо метою освіти, а в нашому контексті, метою оптимістичного прогнозу розвитку особистості аутичної дитини є інтеграція аутичної дитини в соціальне середовище тому, що «Навіть негативні особистісні цінності мають терпимо сприйматися і бути предметом коригування, а не підставою для суспільного відчуження їх носія» [1, с.67]. Зазначимо, що вочевидь, розумово відсталі, аутичні діти та діти зі затримкою психічного розвитку сприймають та опрацьовують інформаційні моделі оточуючого середовища цілком інакше ніж діти, що розвиваються нормально

Таким чином, розумово відсталі, аутичні діти та діти з затримкою психічного мають всі можливості отримати позитивний прогноз розвитку особистості, якщо в процесі реалізації прогностичної функції дефектолог визначить і зафіксує в процесі вивчення дитини всі комплексні індивідуально-інтегральні ресурси корекційного навчання та виховання, з огляду на які доля дітей зі спектром аутистичних порушень значно буде кращою. Виходячи з вищезначеного, до інноваційного змісту курсу «Спеціальних методик дошкільного виховання» належить диференціація трьох окремі складові, які виникли внаслідок сучасних розробок освітніх дошкільних програм «Я у Світі» за відповідно трьома такими нозологіями порушень у дітей: розумова відсталість, аутизм, затримка психічного розвитку. Відповідно до основних розділів базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» передбачено навчати студентів кафедри корекційної психологопедагогіки таким методикам, що відповідають окресленим лініям програми для вікового періоду від 0 до 6 років за семи спеціальним методикам:

- фізичного розвитку;
  - соціально-морального;
  - емоційно-ціннісного;
  - пізнавального розвитку;
  - мовленнєвого розвитку;
  - художньо-естетичного розвитку;
  - креативного розвитку.
- Для дошкільників від 6 до 7 років у програмі окреслено такі 13 ліній розвитку:
- фізичний
  - емоційний
  - моральний
  - розвиток довільної поведінки
  - розвиток пізнавальної активності та основ логіки
  - розвиток математичних умінь
  - креативний розвиток
  - мовленнєвий
  - художньо-естетичний
  - екологічний
  - розвиток позитивного ставлення до себе
  - розвиток ігрових умінь
  - розвиток загально навчальних умінь.

Згідно цим лініям або розділам до курсу «Спеціальні методики дошкільного виховання» пропонуємо включити додатково спеціальні методики: формування математичних вмінь, формування знань про себе, розвитку гри, формування екологічної культури та формування навчальної діяльності. Окремо зазначимо, що для розумово відсталих та аутичних дітей, які не володіють усним мовленням у зміст програми буде включено модуль «Альтернативна комунікація», а студенти відповідно будуть навчатися спеціальній методиці невербальної комунікації. Особливістю цих трьох програм, які будуть розроблені на основі базової програми «Я у Світі» є їхня інтеграційна цінність, що полягає у застосуванні їх в умовах домашнього виховання батьками, родичами, нянями та гувернерами, а також інклюзивно, в умовах масових дошкільних установ.

Такий підхід до розбудови та удосконалення змісту дисципліни «Спеціальні методики дошкільного

виховання», яка викладається на денній, заочній формі навчання та виносить на Державний екзамен сприятиме максимальному охопленню у вивченні всіх складових програми «Я у Світі», забезпечить системні, об'єктивні та повні знання студентів кафедри корекційної психопедагогіки з методик дошкільного виховання дітей з розумовою відсталістю, аутизмом та затримкою психічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Луговой В. І. Інформаційно-компетентнісний підхід до розвитку особистості в освіті (теоретико-методологічний аспект) / В. І. Луговой // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методол. семінару АПН України (Київ, 19 березня 2008 р.) / за ред. В. Г. Кремінь – К.: [б. в.], 2008. – С. 64–72.
2. Базова програма розвитку дитини «Я у Світі» / Л. Долинна, Г. Плохій, наук. ред. та упорядник докт. псих. наук О. Кононко вид. випр.- К.: Світич, 2008. – 430 с.
3. Миронова С. П. Корекційна робота як специфіка професійної діяльності педагога-дефектолога / С. П. Миронова // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 11–14.
4. Синьов В. М. Принцип діяльності сучасної вищої школи у підготовці спеціалістів за напрямом «Корекційна освіта» / В. М. Синьов, С. П. Миронова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2007. – Вип. VIII. – Сер. соціально-педагогічна. – С. 85–87.
5. Синьов В. М. Мультидисциплінарний (медико-психолого-педагогічний) характер діагностики і корекції розвитку особистості при порушеннях процесу соціалізації / В. М. Синьов // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методол. семінару АПН України (Київ, 19 березня 2008 р.) / – К.: [б. в.], 2008. – С. 527–532.
6. Синьов В. М. Українська корекційна педагогіка та психологія на шляху до інтеграції у світовий простір / В. М. Синьов // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: матер. міжнар. наук. конф. / за ред. – К.: [б. в.], 2005. – С. 175–180.
7. Шульженко Д. І. Підготовка вчителів загальноосвітніх закладів до конструювання роботи з аутичними дітьми / Д. І. Шульженко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К.: Наук. світ, 2005. – Вип. 6. – С. 228–231.
8. Шульженко Д. І. Особливості підготовки спеціаліста для роботи з аутичними дітьми / Д. І. Шульженко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2006. – Вип. VIII. – Сер. соціально-педагогічна. – С. 71–75.

УДК 378.01

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ОЛИГОФРЕНОПЕДАГОГА И ЕЁ ФОРМИРОВАНИЕ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ В ВУЗЕ

Яковлева И.М.

доктор педагогических наук
Государственное образовательное учреждение
высшего профессионального образования
«Московский городской педагогический университет»

В статье раскрыта авторская модель профессиональной компетентности олигофренопедагога, на основе которой разработаны содержание и технологии подготовки этого специалиста.

The article describes an author's competency model for oligophrenopedagogy specialists on which training techniques and training content are based.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, специальное (дефектологическое) образование, профессиональная подготовка, олигофренопедагогика.

Keywords: professional competency, special needs education (defectology), professional training, oligophrenopedagogy.